

PATAKFALVI-CZIRJÁK ÁGNES*

Centenáriumi konferencia Bukarestben

Önmagában is érdekes kérdés, hogy egy kelet-európai ország hogyan idézi fel a 21. században a „nemzeti egység” százéves évfordulóját. Romániában látszólag az egész ország ünnepel – a kormánypalotát beborító trikolór csak az egyik jele az ünnepi felkészülésnek, a gyógyszertárak (Dona),¹ sörmárkák (például a Bürger), de még a román repülőársaság is emlékezik.² Centenáriumi programokkal készülnek az iskolák, a múzeumok, az akadémia, sőt még a kormányellenes tömegtüntetések résztvevőit is meghívta a kerek évforduló. Olyannyira, hogy a tömegben megjelenő, sorozatgyártott transzparensen a nemzetiszínű 100-as számjegy a két nullából egy bilincset formál, utalva a politikai korrupció miatti közfelháborodásra.³

A Society for Romanian Studies (SRS) ideji tudományos konferenciájának témáját is természetesen ez az apropó adta. A tudományos találkozó címe egyszerre utalt az esemény egyik fősodratát adó történelmi szemléletre, ugyanakkor annak a „jövőtervezésben” betöltött szerepére is. Az „Előretétekintés a múlton keresztül” (Looking forward through the past) kissé szofisztikált elnevezésnek tűnhet egy ilyen méretű esemény számára, azonban a címválasztás jól megragadja a tudományos tudás szándékolt pozicionálását a múltfeldolgozás és a jövőtervezés kapcsán.

Az SRS több száz, Romániával foglalkozó kutatót látott vendégül az egész világból, az előadások, könyvbemutatók és viták nyelve

* A szerző az MTA TK Kisebbségkutató Intézetének fiatal kutató munkatársa. E-mail: patakfalvi-czirjak.agnes@tk.mta.hu

¹ <https://farmaciiledona.ro/campanii/s-rb-torim-centenarul-marii-uniri-la-albajulia-1137>

² L. Tarom <https://www.tarom.ro/stiri/tarom-anul-centenarului-unim-regiunile-istorice-ale-romaniei-pe-calea-aerului>

³ <https://www.cotidianul.ro/decizia-ccr-scoate-oamenii-in-strada/>

ezért az angol volt. A konferencia az ASE-n (Academia de Studii Economice), a bukaresti Közgazdaságtudományi Egyetem központi, a Piața Romană egyik meghatározó épületében kapott helyet. Az előadásokat nagyjából három kategóriába lehetett sorolni: a történettudományi kérdéseket felvető panelekbe, a kortárs folyamatokat vizsgálók csoportjába, illetve egy tudományfilozófiai vagy ontológiai irányt követő kategóriába. Az I. világháború emlékezte, a modern Románia létrejötte (vagyis az új területek integrációjának kérdése), a két világháború közötti Románia geopolitikai helyzete hasonló súllyal jelent meg, mint az elíttek, a vallási vagy diákmozgalmak szerepe Nagy-Románia létrejöttében. A kortárs témák között találhattuk a nemzeti identitás és kultúra vizsgálatát, a diaszpóra-, kisebbség-, gender-kutatások kérdéseit és az elmúlt évek tömegtüntetésekének értelmezéseit. A harmadik kategóriába pedig azokat a paneleket soroltam, amelyek a kutatás és kutatott, társadalmi beágyazottság és globális beágyazottság kérdéseit firtatták. Vizsgálták a Romanian studies (románstudományok) jelentőségét, tudományos kihívásait, az amerikai antropológusok kommunizmuskutatásait és azok hagyományait, a történeti archívumok, levéltárak használatának lehetőségeit, az akadémiai kutatói pályák kiszolgáltatottságát, a tudományos tudás intézményesítésének anomáliáit (például a plágium és a műhelyek problémáit, a tudományos fősodor működésének, kialakulásának lehetőségeit).

Az első csoportba sorolt előadások tehát azokat a folyamatokat elemezték, amelyek az 1918-as „Nagy Egyesülés” kontextusát adták, azoknak a működését és nemzeti ambícióit, akik szerepet vállaltak a nemzeti mozgósításban. Ezek az előadások főleg Erdély és a Besszarábia romániai integrációjára fókuszáltak. A kortárs problémákat taglaló előadások már egy kelet-európai nemzetállam 21. századi jelenségeit tárták fel. Azonban itt is újra meg újra felmerült a Moldovai Köztársaság helyzete, az igény a helyi folyamatok és a két „román ország” közötti viszony megértésére. A harmadik csoport előadásai mutattak rá talán a legösszeszedettebb módon azokra a strukturális problémákra, amelyek többek között a tudományos vizsgálódás intézményesülésének az anomáliáiban, töréseiben érhetőek tetten. Különösen inspiratívnak hatott a szervezőbizottság – az SRS – munkájának hozzákapcsolása a tudományos infrastruktúra kérdéséhez. Az önkritikus

megnyilvánulások és az a szándék, hogy a konferencia szervezői saját funkciójukkal, történetükkel kapcsolatban fogalmazzanak meg állításokat, számomra az egyik legérzékenyebb és legérdekesebb része volt a rendezvénynek.

Ehhez az ethoszhoz kapcsolódott az egyik plenáris előadás külföldi meghívottja, Katherine Verdery is, aki legutóbbi munkáiban a romániai állambiztonsági iratok alapján a róla írt anyagot dolgozta fel, egyfajta állambiztonsági szemüvegen át értelmezett autobiográfiát és társadalomtörténetet írva. Verdery saját kutatói pozíciójának és a román kommunizmus társadalmi kontextusának viszonyát járja körül munkájában, amelyet a személyesség és a totalitárius rendszer működésének a megértésére tett erőfeszítések tesznek egyedivé. Ezúttal a román államépítés elkülönülő időszakait, ezen belül pedig a titkosszolgálat szerepét térképezte fel.

A másik plenáris előadást Vintilă Mihăilescu tartotta, aki Verderyhez hasonlóan az elmúlt száz év folyamatait elemezte, beemelve a román államot a Balkán-félsziget társadalomtörténetébe. Míg Verdery az államépítés, Mihăilescu a modernizáció és a vidék szempontjából tekintette át Románia száz évét.

A következő bekezdésekben azokat az előadásokat szeretném áttekinteni, amelyeket saját érdeklődési körömből fakadóan tartottam inspiratívnak, és a magyar olvasóközönség számára is relevanciával bírnak. Az „Are members of the Hungarian minority part of the Romanian political community?” elnevezésű panelt Salat Levente kolozsvári politológus szervezte. Myra Waterbury (Ohio University) a nemzeti kisebbségek többes kötődésének kérdését járta körül, az előző, a magyar könnyített honosításról folyó kutatásának folytatásaként. Bukarestben arról beszélt, hogy milyen „veszélyeket” rejt magában az erdélyi magyarok integrálódása a román és a magyar társadalomba. Mivel egyelőre a hipotézisek megfogalmazásának fázisában tart, az előadás inkább kérdéseket vetett fel. Irina Culic (Babeş–Bolyai Tudományegyetem) egy saját tapasztalataiból kibontakozó vizsgálatot tárt a közönség elé, arra keresve a választ, hogy az önálló állami magyar egyetem milyen helyzeteket lenne képes orvosolni, ahhoz a konfliktusos és sokszor tisztázatlan viszonyhoz képest, amelyet a mai Babeş–Bolyai Tudományegyetem vezetése és az oktatók között érzékelt. Sherrill Stroschein (University College London) székelyföldi önkormányzatokat vizsgált, a helyi politika és az országos hatalom közötti

viszonyt értelmezve. A panel utolsó előadója Kiss Tamás volt (Nemzeti Kisebbségkutató Intézet), ő a korrupcióellenes populizmus kontextusában helyezte el a kisebbségi közösségek politikai stratégiáinak kérdését. Az előadás szándéka szerint egy tágabb elméleti keretet kívánt teremteni (populizmus) az eddigi kutatási eredményeinek (kisebbségi integráció – aszimmetrikus akkomodációs modell), ami a munka jelenlegi fázisában még sok kérdést vet fel és sokfelé elágazhat.

Egy délutáni panel, amelyben szerzőtársammal én is részt vettem, a Székelyföldet vette célba. A panel kissé provokatív címét – „The torn in the nation’s flesh” – Egrý Gábor (Politikatörténeti Intézet) találta ki. Egrý előadásában Móc föld és Székelyföld mint periferikus régiók reprezentációját vetette össze, rámutatva több izgalmas nemzeti hitelességi stratégiára a két térség kapcsán, 1900 és 1944 között. Stefano Bottoni (MTA BTK TTI) a *Sztálin a székelyeknél* című összegző munkájának egyfajta folytatásaként azt vizsgálta, hogy a Magyar Autonóm Tartományon belül milyen technikákon, stratégiákon keresztül valósult meg a kulturális-ideológiai munka. Egrýhez hasonlóan a Zahorán Csabával (Trianon 100 MTA-Lendület Kutatócsoport) közösen tartott előadásunkban szintén két periferikus régiót – határvidéket – hasonlítottunk össze. A Moldovai Köztársaságnak és Székelyföldnek a román hatalmi központhoz való viszonyát elemeztük, egyúttal pedig párhuzamot is vontunk a magyar állam Székelyföld, illetve a román állam Moldova felé irányuló támogatáspolitikájának helyi beágyazottsága között.

A moldovai témát több ponton is érintette a konferencia – az egyik legizgalmasabb esemény a fiatal történész, Andrei Cusco 2017-es könyvének bemutatója volt. Cusco a román és orosz Besszarábia-képeket elemezte a 19. század végétől a 20. század elejéig. A munkát forrásgazdagsága, elméleti keretezése és a téma alapos feldolgozása miatt Sorin Antohi kimagasló teljesítményként dicsérte.

A centenáriumi konferencián markánsan megjelent a Moldovai Köztársaság és Románia történetének összefonódása, ráirányítva a figyelmet a román nemzeti egység kérdésére is. Ezt jól szemléltette az emlékezet és a felelősség viszonyát boncolgató panel (az University College Cork-ról, James Kapalo vezetésével), a Nagy-Romániára való emlékeztést és ennek identitáskonstituáló szerepét vizsgáló szekció (Monica Ciobanu, State University of New York és

egy hasonló szekció, Michaela Serban, USA–Ramapo University-ről elnöklésével), valamint a két világháború közötti innocentista vallási közösségek földalatti hálózatainak ellenálló tevékenységével foglalkozó előadások (az Universitatea Sincai-ról, Marosvásárhelyről, Ionuț Biliuță vezetésével). A múlt feltárásához való jog keretezése Kelet-Európában (pl. restitúciós törvények és tervezetek, kártérítések, az állambiztonsági iratokhoz való hozzáférés és a levéltárak kutathatósága stb.), az emlékezésre vonatkozó nyilvános diskurzusok, a múlt újraélésének különböző terepei az előadások során úgy a román, mint a moldovai kontextusban elemzésre kerültek.

A konferencia előadásainak, vitáinak túlnyomó többségére jellemző volt az a törekvés, hogy az adott kutatási témán túl meg tudjanak fogalmazni valamilyen reflexiót a mai romániai viszonyokra és a kutatói pozícióra nézve is. Ez mutatja az igényt a tudomány és tudományos viták presztízsének helyreállítására. Ilyen értelemben nem csoda, hogy az esemény méretei és a nemzetközi elismerésnek örvendő előadók ellenére a helyi és országos politika (valamint a román akadémiai vezetés) távol maradt az eseménytől. A kritikai nézőpont érvényesítése mellett fontos szempont maradt az előadásokban a saját pozíciók meghatározása. Számomra a légkör, a viták hangvétele és az előadásokat kísérő beszélgetések is kifejezetten inspiratívak voltak.